

**ANNELIES HÄCKI BUHOFER – MARCEL DRÄGER – STEFANIE MEIER –
TOBIAS ROTH ET AL.: FESTE WORTVERBINDUNGEN DES DEUTSCHEN.
KOLLOKATIONSWÖRTERBUCH FÜR DEN ALLTAG**

Tübingen: Francke Verlag, 2014, XIX + 1003 s. (slovník), 19 s. (pracovní sešit)

ISBN 978-3-7720-8522-2 (slovník)

ISBN 978-3-7720-8555-0 (pracovní sešit)¹

„Až novější přístupy založené na **korpusech** obracejí v lingvistice pozornost, věnovanou až dosud tradičně především aspektům paradigmatickým, k **syntagmatice** a aspektům kombinatorickým. Pozornost věnovaná zvláště v lexikonu aspektům **syntagmatickým** je zcela nová“ (Čermák, 2011, s. 223). To je jistě i hlavním důvodem, proč si např. germanisté museli na první opravdový slovník kolokací², jež lze např. ve firthovském pojetí zjednodušeně chápat jako „opakující se (...) souvšykyty slov zjišťované analýzou korpusových dat“ (Klégr, 2016, s. 96),³ počkat až do roku 2010, kdy v nakladatelství de Gruyter vyšel *Wörterbuch der Kollokationen im Deutschen* Uwe Quasthoffa.⁴

Je-li **lexikon důležitější než gramatika** (Lewis, 2008, inter alia) a znamená-li **učení se slovní zásobě učení se kolokacím** (Hausmann, 1984), je pochopitelné, že obzvláště citelně byl tento deficit vnímán studenty a učiteli němčiny jakožto cizího jazyka. Kolokace však nepředstavují problém jen pro nerodilého mluvčího jazyka. Ani rodilí mluvčí nejsou s ohledem na své sociokulturní charakteristiky (věk, zájmy, vzdělání apod.) „doma“ ve všech diskurzech a komunikačních doménách jazyka. Přitom právě alespoň základní obeznámenost s nimi je podmínkou pro posouzení uзуálnosti slovních spojení: Má motor *krouticí* nebo spíš *točivý moment*? Říká se *vůz s předním náhonem* nebo spíš *s předním pohonem*? Velké obecné slovníky výkladové i překladové v ideálním případě alespoň základní přehled kolokací samozřejmě nabídnou, je ale nemožné očekávat, že dopodrobna zpracují kolokabilitu každé z inventarizovaných lexikálních jednotek.

Skutečnost, že se v roce 2014 nabídka kolokačních slovníků němčiny rozrostla o zde recenzovanou publikaci *Feste Wortverbindungen des Deutschen* (dále jen FWD) Annelies Häcki Buhofarové a kol., je z výše uvedených důvodů nutné ocenit. Předkládaná recenze je psána i z perspektivy metalexikografické, resp. lingvistické, především ale vychází z **hlediska uživatelského, popř. funkčního**, a to z toho důvodu, že „slovník je artefakt sloužící nějakému účelu, podobně třeba jako přehrada nebo nemocnice“ (Whitcut, 1989, s. 88, přel. M. Š.).

-
- 1 Tato recenze vznikla za podpory projektu Univerzity Karlovy Progres Q10, *Jazyk v proměnách času, místa, kultury*.
 - 2 Podobným typem slovníků jsou v německojazyčném prostředí slovníky stylistické („Stilwörterbücher“), vycházející např. v nakladatelství Duden a Becker, či slovníky typu *Wörter und Wendungen. Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch* (1962, E. Agricola, ed., Leipzig: VEB Bibliographisches Institut), jejichž informační nabídka však, pokud jde o kolokace, za korpusově založenými díly zaostává.
 - 3 Zde též přehled o vývoji vymezení pojmu.
 - 4 Recenze viz např. Šichová (2013) či Šemelík — Koptík (2014).

FWD lze charakterizovat jako slovník speciální (kolokační), synchronní, jednojazyčný, tištěný, resp. jako slovník s abecední makrostrukturou zaměřený na produkci jazyka. Pokud jde o výběr hesel a analýzu jejich kolokability, tvoří materiálovou základnu slovníku především různé (blíže ovšem nespecifikované) seznamy základní slovní zásoby němčiny a **korpusová data**, jejichž zdrojem je *Schweizer Textkorpus, das Kernkorpus des digitalen Wörterbuchs der deutschen Sprache* a vlastní korpus internetových textů německých, rakouských a švýcarských (s. XIX). Typické kolokace byly dle autorů zjištěny pomocí **kookurenční analýzy** (srov. *ibid.*). Zamýšlenými uživateli slovníku jsou rodilí mluvčí němčiny, studenti němčiny jako cizího jazyka, učitelé, autoři textů, překladatelé a lektori (viz s. X). Konkrétní funkce, které má slovník plnit, explicitně jmenované nejsou, implicitně ovšem vyplývají mj. z charakteristiky adresátů.

Mezi hlavní **doprovodné texty** patří návod k používání na vnitřní straně předního přebalu a texty pojmenované „Co jsou kolokace?“, „Pro koho je kolokační slovník?“, „Co najdeme v kolokačním slovníku?“, „Jak používat kolokační slovník?“ a „Jak vznikl kolokační slovník?“ (přel. M. Š.). Na doprovodných textech je nutné ocenit např. názornost a srozumitelnost návodu k používání, který lze navíc vzhledem k jeho umístění vždy snadno najít. Názorné a srozumitelné jsou i ostatní doprovodné texty, a to i pro běžného uživatele, který ocení, že není zatěžován (pro něj) zbytečnou teorií. Pozitivně lze hodnotit mj. skutečnost, že autoři upřímně přiznávají existenci sporných případů, resp. přechodových pásem mezi volnými spojeními, kolokacemi a idiomy (s. XI) a že vhodně poukazují na souvislost kolokability a slovtvorby, tak důležitou např. právě v němčině (*sich eine Meinung bilden — der Meinungsbildner*, s. XII). Profesionální lexikografy a lingvisty doprovodné texty ale nejspíš svou stručností poněkud zklamou. O tom, co to kolokace jsou a čím se vyznačují, si sice na základě kap. „Co jsou kolokace?“ lze udělat nějaký obrázek, opravdová definice (nebo alespoň pokus o ni) se zde ale nenabízí (srov. nicméně kap. „Co najdeme v kolokačním slovníku?“, kde je pojem vysvětlen lépe). Podrobněji rozvést by pro uživatele z řad lexikografů a lingvistů bylo možné také nikterak triviální metodu kookurenční analýzy (k tomu viz např. Perkuhn — Keibel — Kupietz, 2012, s. 108nn.) v kap. „Jak vznikl kolokační slovník?“. Vysloveně rušivě v doprovodných textech působí příležitostně reklamní příměsí. V kap. „Co jsou kolokace?“ najdeme např. výrok, podle kterého je FWD „důležitá pomůcka pro precizní a správné užívání jazyka, pomůcka přispívající k profesionálnějšímu vyjadřování“ (přel. M. Š.). Podobné sebepropagační výroky přitom patří na zadní přebal slovníku, kde mohou mít svou funkci (upoutat pozornost kupujícího), nikoli do kapitoly, ve které jde o vymezení předmětu zájmu slovníku, a která by tudíž měla být věcnější.

Čistě abecední makrostruktura slovníku umožňující komfortní vyhledávání hesel sestává dle autorů z celkem 2000 heslových statí (s. XII). Slovníková stránka, na které jsou vždy umístěné dva sloupce textu, působí přehledně. **Layout** je zdařilý, typografické prostředky použité vkusně a kvalita papíru velmi dobrá.

Podoba, resp. **informační nabídka heslové statě** je hlavní předností FWD. Jednotlivé kolokátory jsou řazeny podle slovnědruhové příslušnosti (adjektiva a adverbia, slovesa atd.), v rámci slovních druhů pak podle významu do sémantických skupin — např. *teuflicher, perfider, mörderischer Plan* stojí vedle sebe, podobně třeba

einen Plan realisieren, erfüllen, durchführen. FWD lze tedy používat i jako slovník synonymický. Obzvláště potěšitelné je, že ze způsobu, jakým jsou kolokace prezentovány, jasně vyplývá i syntaktický vztah mezi kolokátorem a kolokační bází. Vstřícnost slovníku vůči uživatelům se dále projevuje tím, že vybrané kolokace jsou doplněny příklady užití, údaji o valenci, vysvětlujícími sémantickými komentáři či diastratickými („formell“, „informell“), diaevaluativními („abwertend“) a diatopickými markery („A“, „CH“, „D“, „gemeindt.“), byť právě diatopické markery jsou ve FWD poněkud nepřesné. Dialektální hranice, jak známo, ne zcela odpovídají hranicím státním, a tak mnohé výrazy označené jako austriacismy („A“) jsou ve skutečnosti běžné např. i na jihu Německa. Na druhou stranu je zde potřeba pluricentrickou orientaci slovníku vyzdvihnout jako jedno z jeho pozitiv. K uživatelské přívětivosti FWD přispívá také skutečnost, že obzvláště pevné, typické kolokace jsou označeny zvláštním symbolem a že slovník uvádí i kolokace slovo tvorné (např. kompozita, srov. *Stadtplan, Lageplan* v hesle *Plan* apod.). Kolokační báze je v případě substantiv opatřena informací ke gramatickému rodu, což je sympatické, zároveň se ale nabízí otázka, zda by nebylo užitečné rovnou doplnit i tvar pro genitiv singuláru a nominativ plurálu. U sloves by se nabízelo doplnění gramatických údajů o pomocné sloveso a tvary préterita, resp. přičestí minulého; adjektiva a adverbia by bylo možné charakterizovat z hlediska stupňování. To vše jsou z hlediska studentů němčiny jako cizího jazyka velmi žádaná data.

Součástí slovníku je **pracovní sešit** (*Beiheft für Selbststudium und Unterricht*). Na necelých dvaceti stránkách formátu A5 uživatelé najdou přehled nezákladnějších kolokací k tématům „rodina“, „jídlo a pití“, „zdraví“, „počasí“, a to včetně jednoduchých cvičení s klíčem, resp. úkolů k volnému psaní.⁵ Pracovní sešit má dle autorů několik cílů. Jednak má procvičit základní kolokace, popř. jejich přiměřené užívání v textu, resp. práci s FWD; jednak mají uvedená cvičení sloužit učitelům jako inspirace pro vytváření vlastních cvičení ke kolokacím (s. 1). Nápad doplnit slovník praktickými cvičeními a úkoly není úplně nový⁶, v německojazyčné lexikografii ale podobný servis zatím bohužel není obvyklý. Velmi dobrou myšlenku zde však relativizují dvě otázky související s její konkrétní realizací, resp. obecně s pohledem na danosti učitelské profese. V této souvislosti je nutné konstatovat, že pracovní sešit je extrémně stručný. Lze pochybovat, zda cvičení takto omezeného rozsahu mohou k osvojení výše zmíněných kompetencí vůbec nějak přispět. Např. kapitola ke kolokacím v publikaci Strankové (2010) nabízí podstatně víc než tenouký pracovní sešit FWD, a to i přesto, že kolokace, na rozdíl od FWD, nejsou jediným předmětem jejího zájmu. Mají-li prezentovaná cvičení a úlohy sloužit učitelům jako zdroj inspirace pro vlastní cvičení a úlohy, je potřeba si nejprve položit otázku, zda právě o toto učitelé stojí. Bylo by nereálné domnívat se, že je v časových možnostech učitelů vymýšlet ještě vlastní cvičení ke kolokacím (a vlastně i k čemukoli jinému). Učitelé by jistě spíš ocenili, pokud by měli k dispozici hotová cvičení rozumného rozsahu a různého

5 Další cvičení a úkoly jsou k dispozici na doprovodné webové stránce <https://kollokationenwoerterbuch.ch/web/> (22. 01. 2017).

6 Viz elektronické verze některých slovníků určených pro studenty angličtiny jako cizího jazyka, např. *Cambridge Advanced Learners' Dictionary* (3. vyd., 2008, Cambridge University Press).

zaměření, po kterých by jednoduše sáhli a vzali je do výuky. Procvičování kolokací musí být systematické a dlouhodobé, rozhodně ho nelze odbýt cvičeními, která učitelům vystačí na několik málo vyučovacích hodin. Autorům FWD tak lze doporučit, aby svůj pracovní sešit podstatně rozšířili, a to jak co do rozsahu, tak i typu cvičení. Zda jej pak nabídnou jako součást slovníku, nebo už jako samostatnou publikaci, je v zásadě jedno.

FWD je celkově zdařilý slovník, na němž se opravdu závažné chyby hledají jen nesnadno. Některým uživatelům nemusí konvenovat informační nabídka doprovodných textů, jiným může pracovní sešit připadat, alespoň v podobě, ve které ho slovník nabízí, zbytečný. Tyto eventuální nedostatky kompenzuje FWD podstatnějšími pozitivy, především pak **informačně bohatými hesly a uživatelskou přívětivostí**. Nelze než si přát, aby byl slovník v budoucnu doplněn o další hesla a vydán v elektronické podobě.

LITERATURA

- ČERMÁK, F. (2011): Syntagmatika slovníku: Typy lexikálních kombinací. In: Z. HLADKÁ — P. KARLÍK (eds.), *Čeština, univerzália a specifika* 3, Brno: Masarykova univerzita, s. 223–232.
- HAUSMANN, F. J. (1984): Wortschatzlernen ist Kollokationslernen. *Praxis des neusprachlichen Unterrichts*, 31, s. 395–406.
- KLÉGR, A. (2016): Lexikální kolokace: základní přehled o vývoji pojetí. *Časopis pro moderní filologii*, 98, 1, s. 95–103
- PERKUHN, R. — KEIBEL, H. — KUPIETZ, M. (2012): *Korpuslinguistik*. Paderborn: W. Fink.
- STRANK, W. (2010): *Da fehlen mir die... Worte*. Leipzig: Schubert.
- ŠEMELÍK, M. — KOPTÍK, T. (2014): recenze Uwe Quasthoff: Wörterbuch der Kollokationen im Deutschen. *Linguistica Pragensia* 1/24, s. 87–91.
- ŠICHOVÁ, K. (2013): recenze Uwe Quasthoff: Wörterbuch der Kollokationen im Deutschen. *Lexikologie und Lexikographie. Aktuelle Entwicklungen und Herausforderungen. Aussiger Beiträge* 7, s. 269–273.
- WHITCUT, J. (1989): The Dictionary as a Commodity. In: F. J. HAUSMANN — O. REICHMANN — H. E. WIEGAND — L. ZGUSTA (eds.), *Wörterbücher. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie* (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 5.1). Berlin — New York: de Gruyter, s. 88–94.

Martin Šemelík | Ústav germánských studií, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy | nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
 ORCID ID: 0000-0002-5813-4541
 martin.semelik@ff.cuni.cz